

Рис. 1. Виготовлення човна-довбанки

Рис. 2. Човен-довбанка на воді

стародавні човни-однодеревки, які за своїми розмірами (довжина) іноді співвідносяться з шириною річок, де вони виявлені, що ставить під сумнів можливість їхнього ефективного використання на таких річках. Частина з них має виразно загнуті всередину верхню частину та краї бортів, що надає в перетині човну подібності до труби зі зрізаним верхнім краєм і робить малоефективним їхнє використання як готового транспортного засобу. Можна з великою долею вірогідності припустити, що вони й є тими затонулими з різних причин човнами-моноксилами, що

призначалися для подальшого сплаву малими річками до середньої течії Дніпра, де їх чекало подальше оснащення.

Експериментальне виготовлення човна з колоди за допомогою деревообробних інструментів відбувалось у декілька етапів впродовж чотирьох місяців із перервами: 1) окорювання колоди; 2) нанесення розмітки; 3) обробка зовнішньої поверхні корпусу човна; 4) встановлення «маячків»; 5) вибирання внутрішнього заповнення; 6) замочування виготовленого човна у воді з метою запобігання розтріскуванню та деформації.

Наступним етапом стало розведення бортів шляхом розпарювання для надання стійкості на воді та створення напрямку стінок та країв бортів для їхнього подальшого нарощування. Було проведено дві спроби протягом травня—червня. Остання виявилась вдалою: за допомогою вогню, гарячої води та розпечених каменів вдалось розвести борти на необхідну ширину. Для надання більшої міцності та збільшення внутрішнього об'єму човна було встановлено 3 шпангоути, носовий та кормовий брус, на яких закріплено по одній нашивній дошці у носовій та кормовій частинах.

Човен разом із двома репліками човнів менш розвинених типів було сплавлено від м. Малин по річках Ірша—Тетерів—Дніпро до м. Вишгород.

Під час перебування на воді відзначено його належні стійкість і задовільну швидкість під час веслування. Дані отримані під час виготовлення, ходових випробувань та відтворення сплаву човнів малими та великими річками можуть бути використані для подальшого вивчення стародавніх водних транспортних засобів і водних шляхів. Виготовлені репліки човнів-однодеревок можуть бути використані також для розбудови експозиції музею стародавніх водних транспортних засобів у м. Олевськ та використання в музей-скансені «Древлянський град» як чинного експоната.

А. В. Петраускас, М. М. Ієвлев, О. О. Тарабукін, М. В. Хададова

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТОМИРА

Серед стародавніх міст України найменш вивченим можна вважати м. Житомир. Щороку з 1984 р. місто відзначає черговий ювілей, відправною точкою відліку якого є 884 р. Од-

нак, ця дата є досить сумнівною. У жодних літописах у період IX—XIII ст. Житомир не згадується. Більш чи менш вірогідна дата першої згадки міста відноситься до 1394 р., коли його

Рис. 1. Стіни та склепіння цегляного перекриття підвального приміщення у шурфі 5

захопили литовські феодалі під час походу на Київ. Основну увагу при вивченні історичного минулого міста більшість науковців приділяла писемним джерелам. При цьому, висловлені дослідниками дореволюційного періоду припущення щодо походження та часу заснування міста приймалися без будь-якого критичного аналізу. Згодом з'явилась легенда про вигаданого засновника міста — дружинника Житомира. Були як противники так і прихильники цієї легенди. Однак досі, жоден із краєзнавців ґрунтовно не довів існування цієї особистості. Хибна ситуація, що склалася у вивченні минулого Житомира, завдячує незначній кількості археологічних досліджень у місті, а щонайбільше в його центральній історичній частині.

На території городища на Замковій горі розкопок ніколи не проводили, обмежувались збором підйомного матеріалу. Поза увагою науковців і краєзнавців залишилися також ділянки посаду і навколишніх територій вздовж лівобережної частини струмка Рудавка від вул. Замкової до Замкової площі, безіменне підвищення між Замковою площею, вулицями Костельною та Басейною (район садиби католицького костелу і навколишніх будівель), а також територія міського скверу. Археологічна ситуація на цих ділянках досі залишається

невідомою, що зумовлює актуальність проведення поглиблених досліджень.

На замовлення Житомирської Міської Ради за участю Житомирського обласного краєзнавчого музею, згідно з розробленою багаторічною програмою, розпочалися археологічні дослідження, які були зосереджені в історичній частині міста. Розвідувальні розкопки проводилися на трьох ділянках: Замкова площа; Міський сквер між вулицями Кафедральною і Рильською та будівлями магістрату і правосуддя; Замкова гора, дитинець. Таким чином розвідувальними розкопками були охоплені території міського скверу (частина посаду) і Замкової гори (городище, дитинець).

Загалом в історичній частині міста було закладено шурфи, а також проведено візуальне обстеження підвальних та підземних споруд, які було виявлено в центральній частині міста по вулиці Велика Бердичівська.

Основним завданням, якому підпорядковувалось проведення археологічного пошуку і, відповідно, вибір необхідної методики, було встановлення культурно-хронологічної належності нашарувань, стану їхньої збереженості, визначення об'єктів перспективних для розкопок та реконструкції, з подальшим перетворенням у туристично привабливі музейні комплекси.

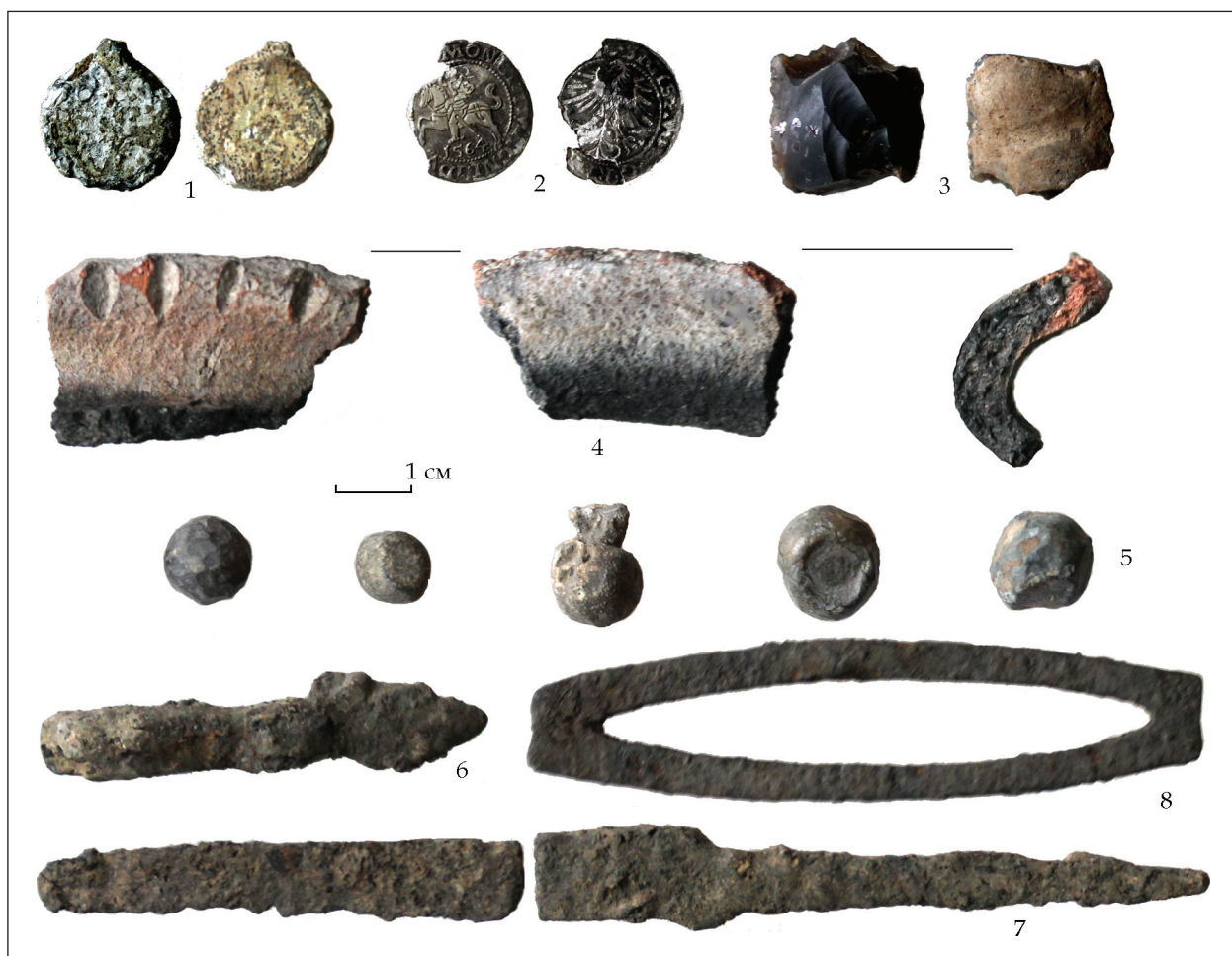

Рис. 2. Свинцева пломба (1), срібна монета (2) та крем'яний відщеп (3) із шурфу 8; вінець ліпної посудини (4), свинцеві кулі (5), залізний наконечник стріли (6), ніж (7) і кресало (8) із шурфу 10

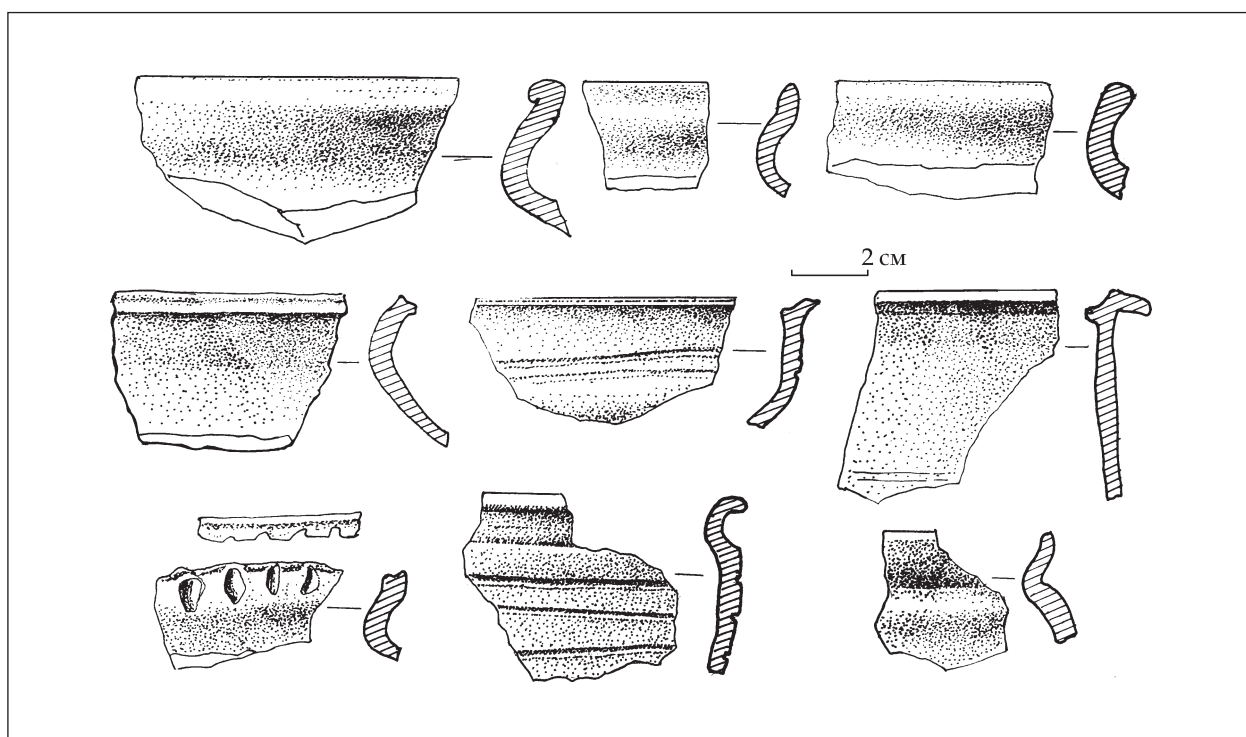

Рис. 3. Гончарна кераміка з шурфу 9, ліпна та ранньогончарна — з шурфу 10

Рис. 4. Склепіння підземної споруди на вулиці Велика Бердичівська

З цією метою до проведення археологічних робіт було запрошено фахівців-геологів Київського національного університету ім. Т. Шевченка: К. М. Бондар і І. В. Цюпу. Вони провели археолого-геофізичні вишукування і визначили місця геофізичних аномалій, що можуть бути співвіднесені із значними підземними об'єктами, перспективними для подальших досліджень.

Зони для розбивання пошукових шурфів обирались за допомогою геофізичної розвідки аномалій, які можуть бути пов'язані з археологічними об'єктами. Верхній шар ґрунту, який у декількох випадках становив до 1 м і складався з сучасного будівельного сміття. Це були наслідки перепланування центральної частини міста у другій половині ХХ ст., тому цю верству знімали за допомогою землерийної техніки, наданої міською радою.

Таким чином, в історичному центрі Житомира було досліджено площу близько 50 м², за допомогою 15 пошукових шурфів. Потужність культурних нашарувань становила від 1,2 м до 3,6 м. У шурфі 8 нижню межу залягання культурного шару (нижче глибини 4 м) встановити не вдалося, через загрозу обвалу стінок шурфу. Найбільша потужність культурного шару відзначена у південній частині скверу — понад 4 м. Найменша зафіксована поблизу приміщення магістрату та Замкової гори — 1,2 м. Пониження рівня поверхні матеріка в центральній частині скверу може бути пояснене тим, що свого часу тут було природне падіння рівня поверхні. А Замкова гора була відділена западиною, поставала на окремому мисоподібному останці. Цю картину фіксують шурфи 7 та 8.

Практично в усіх шурфах потужний верхній шар будівельного сміття, містить перевідкладені знахідки як ХХ так і ХІХ ст. Нижні нашарування дозволяють виділити потужні горизонти ХVІІ—ХVІІІ ст. зі значною кіль-

кістю артефактів. Практично на всіх шурфах Замкової площі представлено культурні нашарування ХІV—ХVІ ст. Старожитності цього періоду та давньоруські матеріали концентруються у північній частині скверу ближче до схилів р. Кам'янки. Зазначимо, що окремі знахідки фрагментів стінок з озонаками ранньої гончарної технології в шурфах 7 та 8, вірогідно, вказують на південний край розповсюдження давньоруського культурного шару. Нам вдалося вперше в історії дослідження центральної частини м. Житомира зафіксувати наявність старожитностей ХІІІ—ХІХ ст., презентованих керамікою райковецької культури. Її розповсюдження в шурфах тягнє в напрямку Замкової гори, з якої, вірогідно, і почали освоєння території та формування міського центру.

Серед виявлених знахідок присутні також матеріали доби енеоліту-бронзи у вигляді фрагментів ліпного посуду.

У декількох аномаліях, виявлених георадаром, були зафіксовані масивні архітектурні конструкції. Так в шурфі 9 виявлено кладку фундаменту на вапняковому розчині, а в межах пошукових шурфів 4—6 виявлені залишки стін та склепінь підвальних приміщень, які можуть бути співвіднесені зі спорудами ХVІІІ—ХІХ ст.

У процесі дослідження культурних нашарувань у центрі міста виявлені чисельні знахідки ліпних та гончарних керамічних виробів, скляного посуду, інструментів, побутові речі, прикраси, зброя, монети Золотої Орди, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської імперії та країн Західної Європи.

Окремо слід згадати комплекс підземних споруд, зафіксований по вул. Велика Бердичівська. Він являє собою велике підвальне приміщення та вхідну частину з місцем для розташування масивних дверей, від якої вниз веде мурований цеглою хід.